

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Шандрука Сергія Костянтиновича
«Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх
практичних психологів», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 –
педагогічна та вікова психологія

Сьогодні перед нашим суспільством постають завдання, що центруються на актуалізації резервів підвищення ефективної професійної діяльності особистості, на розкритті її творчого потенціалу. Творчий підхід до постановки і розв'язання проблем повсякдення важливий у різних сферах суспільного виробництва, оскільки у такому процесі створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності. Як відомо, творчість являє собою здатність людини творити на засадах пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, у котру задіюються усі її духовні сили та екзистенційні ресурси, які потрібні для реалізації творчого замислу.

Відтак ВНЗ, котрі готують майбутніх практичних психологів, мають зосереджувати увагу на питаннях, що пов'язані з розвитком творчого потенціалу та креативного підходу в розв'язанні професійних задач і проблем. Адже робота психолога вимагає не тільки знань і досвіду, а й мистецької взаємодії і компетентно креативного мислення. У зв'язку з цим набувають актуальності завдання, що поставлені у докторській дисертації С.К. Шандрука і становлять як суспільну вагомість, так і психологічну цінність.

Високий теоретико-методологічний рівень дисертаційної роботи підтверджують структура і логіка розгортання змісту дослідження, що охоплює п'ять розділів, у яких висвітлюється послідовність виконання п'яти поставлених завдань. Водночас об'єкт, предмет, мета, гіпотези й теоретико-методологічні засади цього дослідження повністю коректні щодо теми, його методи – надійні, стандартизовані, валідні, а вибірка достатньо репрезентативна.

У першому розділі – «Категорійний аналіз творчих здібностей особистості» – дисертантом розкриті питання філософсько-психологічного осмислення параметрів творчості та креативності особи як важливої наукової проблеми сьогодення. Адже параметри – це ті комплексні чи одиничні характеристики, які є властивостями аналізованої реальності, з одного боку, а з іншого – можуть використовуватися як змінні її вимірювання. У зв'язку з цим набувають актуальності такі реальності людської суб'єктності, як її творчі задатки і набуті на їх підґрунті, креативні можливості, що розвиваються і формуються у часопросоторі відповідного (пошуково-креативного) довкілля. Останнє стимулює активізацію і вдосконалення творчих здібностей, котрі задаються першочергово природною взаємодією, а пізніше – вибраною творчою справою, здобутками людини у різних сферах її життєдіяльності. Дисертант вдало зауважує, що проблема творчості турбує мислителів із найдавніших часів, хоча й до сьогодні залишається відкритою проблемою для людства.

Отож знаковою умовою власної творчості кожної особистості є пізнання, розуміння і сприйняття нею унікальних ідей та здатність їх утілити у реальне життя і знайти ефективні методи їх вирішення. Окрім того, С.К.Шандрук вдало зауважує, що поняття «творчість» обіймає часопростір людської і теоретичної, і прикладної діяльності, насамперед пов'язаної із її ноуменальними вчинками (за словами академіка В.А.Роменця) та суто онтогенетичними (за професором В.О.Татенком).

У дисертації коректно співвіднесено професійні творчі здібності людини із її психосоціальною здатністю до здійснення вчинку. В здійсненні останнього мають важливу роль не стільки його структурні компоненти – ситуація, мотивація, дія, післядія, скільки намір особистості, яка у цьому випадку піднімається до рівня індивідуальності. Скажімо, відомий радянський психолог Б.Г.Ананьев зауважував: «Якщо особистість – «вершинна» всієї структури людських властивостей, то індивідуальність – «глибина» особистості як

суб'єкта діяльності». Зрозуміло, що саме через учинок, людина як особистість та індивідуальність пов'язує себе зі світом творчості. У такому разі вона задіює психічне у цей фундаментальний вселюдський зв'язок. Відтак шлях якісної професійної підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю пролягає через учинковий підхід, що вказує на принципи і закономірності вияву творчих задатків і креативних здібностей у студентської молоді.

У другому розділі – «Концептуальна модель розвитку професійних творчих здібностей студентів психологічного профілю як продукт циклічно-вчинкового підходу» – дисертантом вдало охарактеризовано передумови розвитку творчих спроможностей психологів-професіоналів шляхом вчинково-канонічної циклічності, що намічена у першому розділі дисертації чотириаспектно. Водночас на підставі аналізу літературних джерел у дисертації встановлено, що багато відомих учених, котрі займаються проблемою підготовки і становлення студентів-психологів до здійснення професійної діяльності, вважають, що до її структурних компонентів слід віднести перш за все потреби, бажання, наміри, інтереси, мотивацію, котрі формують мотиви вибору професії. Останні, як відомо, наповнюють діяльність, а тому відіграють роль відповідного критерію виокремлення різних типів, форм, способів і механізмів діяння та вчинення. Мотив завжди знаходиться у внутрішньо органічному зв'язку з діяльністю і тому визначає її змістову характеристику (за твердженням І.В.Імедадзе). Із цього випливає, що С.К.Шандрук коректно розмежовує сферу мисленнєво-пошукового креативного вчинення на активізаційну, конативну, діяльнісну і самоорганізаційну, котрі сприяють актуалізації вершинної – вчинкової.

Окрім того, у дисертації зауважується, що до складових формування креативної професійної готовності належить спрямованість. Вона є смисловим компонентом, котрий характеризує предметне і динамічне у змістовлення вчинкової активності. Також до складових належить і професійно значущі якості, досвід, що отриманий на основі здобутих знань, умінь, навичок, та

емоційно-вольові властивості студента. Відтак дисертантом аргументовано підтримується чотирикомпонентна структура готовності до професійної діяльності, котра охоплює мотиваційний, пізнавальний, емоційний і вольовий компоненти. Унаслідок цього внутрішньому опрацюванню підлягають як високі вимоги до особистості фахівця-психолога, так і актуалізується готовність до професійної креативності як здатності вносити щось нове та індивідуальне у складну систему «людина – людина».

З огляду на зазначене, досить вдало на основі циклічно-вчинкового підходу в дослідженні С.К.Шандрука обґрунтовано й відповідні компоненти психологічної структури вчинку творчості практичного психолога і визначені механізми актуалізації пошуково-креативного вчинення. Це знайшло своє підтвердження у результатах констатувального етапу експерименту.

У третьому розділі – «Форми, методи і засоби формування професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів» – і четвертому – «Психолого-педагогічні умови та чинники розвитку професійних творчих здібностей студентів-психологів» – С.К.Шандруком вирішуються завдання підготовки майбутніх психологів, зокрема обґрунтовуються ігрова форма розвитку професійної діяльності й оргдіяльнісна гра як чинники зростання їхньої професійної креативності. Внаслідок цього уреальнюється динамічна система особистісного знання, відрефлексовуються смисли й апріорні значення, професійні інтелектуальні компетентності та засоби комунікації і вчинення. Позитивним є й те, що дисертантом у процесі підготовки майбутніх психологів було застосовано спецкурс «Психологія професійної креативності», практикум із розв'язання практичних психологічних проблем і використано психологічний тренінг (на засадах оргдіяльнісної гри та гри-тренінгу) як засоби розвитку їхніх творчих здібностей. Водночас доведено, що оргдіяльнісна гра – це інтегральна умова розвитку здібностей майбутніх практичних психологів, унаслідок чого виробляється новий спосіб ставлення до світу, котрий унагляюється у

продуктивному й оригінальному перетворенні дійсності шляхом вироблення унікальних продуктів творчості.

У п'ятому розділі – «Циклічно-вчинкова технологія розвитку професійних творчих здібностей майбутніх психологів» – дисертантом детально розроблена програма розвитку креативних спроможностей психологів, у котрій вони ознайомлюються із проблемами діагностування креативності, різними теоретичними і прикладними підходами до виявлення рівнів творчого потенціалу особистості, можливостями застосування методів під час відбору кадрів. Практичний блок отримує ігрово-імітаційний та проблемно-діалогічний форми активізації творчої активності, організацію ефективної мислєдіяльності. Позитивним є те, що програма формування зазначених творчих здібностей охоплювала спецкурс «Психологія професійної креативності», практикум розв'язання практичних психологічних проблем, ігровий психологічний тренінг і психокреативну гру як синтетичні експериментальні умови розвитку креативності особистості майбутніх психологів.

У завершальному розділі дисертації С.К.Шандруком обґрунтовуються моделі розвитку професійних творчих здібностей, що створені на засадах циклічно-вчинкового підходу, а також реінтеграції підлягають вимоги його основних принципів. У такий спосіб визначено чотири етапи циклу творчого процесу: ситуаційний, де відбувається осягнення проблемності; мотиваційний, де актуалізується спонукання до вчинення; дійовий, де зреалізовується творчий задум, та післядійовий, де рефлексується увесь пройдений шлях і результат виконаного творчого циклу.

Унаслідок проаналізованого багатого матеріалу автором дисертації як методологічну, так і теоретичну моделі розвитку професійних творчих здібностей, що дають змогу визначити закономірності та особливості формування креативного потенціалу юної особистості. Крім того, у підсумку емпіричного пошуку відзначимо, що рівень розвиненості компонентів

професійних творчих здібностей студентів експериментальної групи істотно вищий, ніж у контрольній, тому природно має місце підвищення покомпонентного зростання творчих здібностей студентів-психологів.

Загалом дисертаційна робота С.К.Шандрука є змістовно і логічно завершеним, самостійно виконаним дослідженням, яке має очевидну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. В ній комплексно досліджено феномен професійних творчих здібностей майбутніх фахівців психологічного профілю. Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечена методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, сукупністю стандартизованих валідних методик, адекватних меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, якісним та кількісним аналізом отриманого експериментального матеріалу, використанням статистичної оцінки отриманих емпіричних даних та їх апробацією. Висновки відображають отримані у процесі дослідження результати, що відповідають його поставленим завданням.

Результати дослідження знайшли відображення у 46 публікаціях, із яких 3 монографії (у тому числі 1 одноосібна); 22 статті – у фахових наукових виданнях України; 10 статей у міжнародних наукових виданнях інших держав та виданнях, що включені до наукометричних баз даних; 11 публікацій – в інших наукових виданнях.

Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації.

Водночас дисертаційна робота не позбавлена окремих зауважень та недоліків:

1. Зважаючи на класичні трактування і вислови відомих науковців, що смисл – це «клітинка культури» (В.С.Стьопін), вчинок – це «клітинка психології» (В.А.Роменець та його послідовники), намір (інтенція) – осередок учинку, то логічно постає запитання: що є клітинкою актуалізації професійних творчих здібностей особи і як саме це знайшло своє відображення у дисертації?

2. У дослідженні креативність обґрунтовується як інтегральна риса особистості майбутніх психологів. У цьому контексті хотілося б почути думку дисертанта на предмет такої закономірності: креативність як інтегральна риса все ж стосується образів суб'єктивної реальності (за відомим у наці підходом В.І.Слободчикова, Є.І.Ісаєва) чи суб'єктних характеристик особистості.

3. За концепцією Л.С.Виготського розвивальний ефект формування будь-яких здібностей у процесі навчання пов'язаний із актуалізацією та розширенням меж зони найближчого розвитку того, хто навчається. Це закономірно потребує продуктивної співпраці викладача і студента, їхньої інтенсивної комунікативної взаємодії. Тому виникає запитання: у який спосіб забезпечувалися ці психологічні умови для створення креативно-розвивального простору в циклі організованого перебігу освітнього процесу? Крім того, чи можна говорити про переважання у чотирьох сегментах змістового блоку авторської структурно-функціональної моделі професійних творчих здібностей (табл. 2.1 у дисертації) процесів екстеріоризації на противагу процесам інтеріоризації.

4. У дисертації дуже часто використовуються четвертинні мислехеми. Останні, як відомо, можуть відображати Юнгіанський принцип кватерності або кватерний принцип у науці. Зважаючи на те, що є інші принципи побудови досліджень (за монадним, діадним, тріадним, квітентним принципом), то хотілося б дізнатися, чим саме спричинений вибір дисертантом саме цього методологічного засобу психологічного пізнання творчих здібностей особистості.

5. Подані в дисертації окремі таблиці (2.2 і 5.6) мають суто інформаційний характер. Тому, на нашу думку, було б доцільно перенести їх у додатки і тим самим більш детально здійснити аналіз результатів формувального етапу експерименту стосовно розвитку професійних творчих здібностей студентів-психологів.

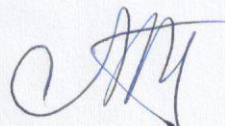
Виявлені недоліки та зауваження не знижують вагою теоретичної та практичної значущості наукового дослідження С.К. Шандрука, котре здійснено

на високому науковому рівні та відповідає існуючим вимогам п. п. 10, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, а його автор, Шандрук Сергій Костянтинович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Т. Б. Хомуленко

